

BÖLGESEL KALKINMA ARACI OLARAK KALKINMA AJANSLARI

Osman ALTIN
Akyurt Kaymakamı

Ülkemizde 2006 yılına gelindiğinde bölgesel kalkınma alanında yeni bir aktör devreye girmiştir. Başta Kuzey Avrupa olmak üzere dünyanın çeşitli ülkelerinde örnekleri görülen “Kalkınma Ajansları”.

2. Dünya savaşının getirdiği büyük yıkımlardan sonraki yeniden yapılanma çalışmalarında görüldü ki; dünya devletleri arasında önemli oranda gelişmişlik farkları mevcuttur ve ülkeler az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler olarak 3 kategoride ele alınmıştır. Bugün seyrek de olsa bu tasnif hala kullanılmakla birlikte, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin 1950’lerden bu yana hala bir üst kategoriye çıkamamış olması bu sınıflandırmanın işlevselliğinin eleştirilmesine neden olmaktadır.

Bu büyük savaş, savaşa katılmamış olsa bile pek çok ülkede önemli sonuçlar doğurmuş ulusal ve uluslararası yeni kurumların doğuşunu tetiklemiştir. Uluslararası alanda başta 1945 yılında Birleşmiş Milletlerin(BM) kuruluşu ile Birleşmiş Milletlere üye ülkelerden gönüllü olan 165 ülke 1965 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı(UNDP) nı oluşturmuştur. Programın amacı ülkeler arası gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılarak, dünya milletlerince üretilen zenginliğin hakça paylaşılması olsa da bunda ne derece başarılı olduğu tartışmalıdır.

Tıpkı ülkeler arası gelişmişlik farkları gibi bir ülke içinde de bölgeler(Yörelere) arası gelişmişlik farkları doğabileceği fikri üzerine ülkemizde; 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı(DPT)Müsteşarlığı kurulmuş ve kalkınmanın tüm boyutlarıyla(Ekonomik, Sosyal, Kültürel) bir plana dayalı olarak sağlanabileceği düşüncesi dünyada da hâkim görüş haline geldiğinden; bu kuruluşa, hükümetin planlı kalkınma modelini uygulayabilmesi için danışmanlık yapma misyonu yüklenmiştir. Bu teşkilat kuruluşundan bakanlığa dönüştürüldüğü 2011 yılına kadar ülke yönetiminin önemli bir kurumu olarak pek çok kalkınma planı ile yıllık planlar yapmış, adeta bir okul gibi birçok önemli devlet adamı yetiştirmiş ve ülkenin iktisaden ve sosyal yönden gelişmesinde önemli katkılar sağlamıştır. Bölgeler arası gelişmişlik farklarını gidermek üzere “Kalkınmada Öncelikli Yöre” kavramı geliştirilmiş ve bu kavram üzerinden bazı bölgesel teşvik ve kredi benzeri araçlarla yatırımların ülke sathına dengeli dağılımı hedeflenmiştir. Böylece istihdamın da dengeli dağılacağı, bölgeler arası sosyoekonomik gelişme farklılıklarının minimuma indirgenerek büyük kent merkezlerine olan kontrolsüz göçün de durdurulabileceği öngö-

rülmüştür. Kuşkusuz bu çalışmalarda azımsanmayacak bir başarı elde edildiği de aşîkârdır.

Ülkemizde 2006 yılına gelindiğinde bölgesel kalkınma alanında yeni bir aktör devreye girmiştir. Başta Kuzey Avrupa olmak üzere dünyanın çeşitli ülkelerinde örnekleri görülen “Kalkınma Ajansları”. 5449 Sayılı Kanun ile kurulan Kalkınma Ajansları, ülkemizin daha sonra 2017 yılında yapılan referandum ile geçilen “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”ne 24 Haziran 2018 de yapılan genel seçimlerle resmen geçilmesinden sonra çıkarılan 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle düzenlenmiştir. Yeni hükümet modelinde Devlet Planlama Teşkilatının ardılı olan Kalkınma Bakanlığı lağvedilerek bu bakanlığa ait olan kalkınmaya ilişkin görevler Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına devredilmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı bünyesinde kurulan 10 başkanlıktan biri olan Strateji ve Bütçe Başkanlığına da sektörel ve bölgesel ekonomik büyüme ile ilgili görevlerin yanında 5 yıllık Kalkınma Planlarının hazırlanması görevi verilmiştir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin ilk kalkınma planı olan 11.Kalkınma Planı(2018-2023) halen yürürlüktedir.

Kalkınma Ajanslarının kuruluş amacı 4 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 184.maddesinin 1.fıkrasında şu şekilde açıklanmıştır. “... kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle Cumhurbaşkanınca belirlenen politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, gelişmenin sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere ...” Bu amaçla yerelden başlayan bölgesel gelişme

hedefini gerçekleştirmek için, ülke sathında 12 istatistik bölgesinde 26 kalkınma ajansı kurulmuştur.

12 istatistik bölgesi; İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu bölgeleri olarak belirlenmiştir. Ülke çapında bu bölgelerde bulunan iller, birbirilerine ekonomik ve ticari ilişkiler bakımından bağımlılık ve karşılıklı ilişkiler yönüyle gruplandırılarak; bazen de Ankara, İzmir ve İstanbul’da olduğu gibi tek bir ilden oluşan kalkınma ajansları oluşturulmuştur.

Kalkınma ajanslarının en önemli misyonu, kuruldukları bölgenin “Bölge Plan’ını ulusal planlara aykırılık teşkil etmeyecek şekilde hazırlamaktır. Bu plan bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak kamu kesimi ve özel sektör ile sivil toplum işbirliğini geliştirmeye yönelik çalışmaların altlığını oluşturur ve öngörülerde bulunur. Bölge kalkınması için yürüttüğü ekonomik ve sınıai programları, bölge plana uygun olarak programlar ve uygular. Özellikle kırsal kalkınma alanındaki destek vereceği projeleri, farklı sektörleri de içerecek şekilde ilan eder. Bölgenin ekonomik ve sosyal yönden gelişmesi için var olan kapasitenin tespiti önemli olduğundan; bölge imkânlarını kalkınmaya yöneltme

Kalkınma ajanslarının en önemli misyonu, kuruldukları bölgenin “Bölge Plan’ını ulusal planlara aykırılık teşkil etmeyecek şekilde hazırlamaktır.

amaçlı mali programlar uygulamak da kalkınma ajanslarına görev olarak verilmiştir.

Türkiye'nin mülki idare yapılanması ile uyumlu olarak faaliyetlerini sürdüren kalkınma ajansları tüzel kişilik sahibidir ve hiyerarşik denetime değil vesayet denetimine tabidir. Ajanslar, bölge illerinin birbirleriyle olan ekonomik ve toplumsal ilişkilerini de güçlendirmektedir. İllerden gelen proje destek talepleri kalkınma ajanslarının görevlendirdiği bağımsız değerlendiriciler tarafından, önceden belirlenmiş çeşitli uygunluk kriterleri açısından değerlendirilmekte ve hangi projelerin, bölgesel kalkınma, gelişme ve büyüme hedefleri doğrultusunda destekleneceğine ajanslarca karar verilmektedir.

Kalkınma ajanslarının danışma organı olan "Kalkınma Kurulları", bölge illerinin yerel yönetimlerini, ticaret ve sanayi odalarını, üniversiteleri ve bazı kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum örgütlerini de içerecek şekilde geniş katılımlı olarak düzenlenmiştir. Bu kurullar

plan hedefleri doğrultusunda ajansa tavsiye kararlarda bulunmakta ve yol göstermektedirler.

Türk kamu yönetimi sisteminin nispeten yeni aktörleri olan kalkınma ajansları; buldukları bölgede bulunan merkezi hükümet kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, ticaret ve sanayi odaları, sivil toplum kuruluşları, kırsal alan üretim ve satış kooperatifleri, üretici birlikleri ve özel sektör gibi çok sayıda kişi, kurum ve kuruluş ile bu alanda iş yapan şirketleri bir araya getirebilme ve kalkınma alanında sinerji yaratma potansiyeline sahiptir. "Kalkınma yerelde başlar" mottosu ile 26 bölgede faaliyetlerini sürdüren ve özellikle kırsal ekonomilerin bölge düzeyinde gelişmesi ve sürdürülebilirliklerinin desteklenmesi amacıyla çalışmalar yürütmektedirler. Ancak kalkınma ajansları ile bu alanlarda çalışan diğer bazı kurumların görev çakışmalarının önüne geçilmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Nitelikli personel istihdamı ile üretilen hizmetin ka-

litesini yükseltmeye çalışmakta, böylelikle proje finansman giderlerinin yerinde ve uygun olarak kullanılmasını büyük ölçüde sağlayabilmektedirler.

Bölgesel kalkınmanın alt bileşenleri olarak tarımsal kırsal kalkınma, yöresel ekonomi, yöresel turizm vb. gibi bir çok alanda, bu alanlarda görevli diğer kurum ve kuruluşlar ve özel kesim ile eşgüdüm içinde çalışan kalkınma ajansları; şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da ülkemizin topyekün kalkınması ve 11. kalkınma Planının 2023 hedeflerine ulaşabilmesinde önemli kurumlar olacaktır.

KAYNAKÇA

- 1- AKPINAR, R. ve K. TAŞÇI (2011) *Teoride ve Uygulamada Bölgesel Kalkınma Politikaları*, Bursa: Ekin Yayınları.
- 2- DİNLER, Z. (2016) *Bölgesel İktisat*, 10. Baskı, Bursa: Ekin Yayınları.